

Indhold

9	En tak
11	Indledning: Indre renhed
DEL A: SAMVITTIGHEDEN SOM VEJLEDER	
17	1: Den indre stemme
35	2: Den upålidelige stemme
51	3: Den uundværlige stemme
DEL B: SAMVITTIGHED SOM ET SYMPTOM	
63	4: Den skyldige samvittighed
89	5: Den vakte samvittighed
DEL C: DET VALG, VI ALLE MÅ TRÆFFE	
125	6: Den forhærdede samvittighed
165	7: Den rensede samvittighed
DEL D: UDVIKLINGEN AF EN KRISTEN SAMVITTIGHED	
197	8: Den finjusterede samvittighed
217	9: Den rene samvittighed
245	Appendiks: Fire tidsbilleder fra historien
257	Efterskrift: Grunden til, at jeg skrev denne bog
261	Noter

Indledning

Indre renhed

Føler du dig ren indvendig? Kender du til glæden ved en ren samvittighed? Hvis du skulle dø i dag, ville du så kunne sige: "Jeg har intet på samvittigheden. Jeg kan fortrøstningsfuldt og uden frygt se frem til det, der venter mig efter døden, for jeg ved, at jeg har ren samvittighed"? Det er vidunderligt at kunne sige sådan, ikke bare i dag, men hver eneste dag.

Men er det overhovedet muligt for mig at sige sådan uden at føre mig selv bag lyset? Hvis jeg hævder at have ren samvittighed, er det så ikke bare noget, jeg bilder mig selv ind? Hvordan kan jeg hævde det uden på en selvretfærdig og hoven måde at distancere mig fra den store hob af uforbederlige syndere? Det er faktisk muligt. Men det er kun det glade budskab om Jesus Kristus, der giver os mulighed for at nyde en ren samvittighed i fuld ærlighed og taknemmelighed.

Denne bog handler om glæden og frimodigheden ved at eje en ren samvittighed hver dag i ens liv, også den sidste. I *Pilgrimsvandringen* bruger John Bunyan overgan-

gen over en flod som et billede på overgangen fra dette liv til det næste. Her må "Kristen" have opmuntring og hjælp af "Frimodig" for at nå i land på den anden side.¹ Andre har haft en tilsvarende oplevelse i det virkelige liv. En af mine nære venner vidste, at han var ved at dø af kræft, og ønskede, som han selv formulerede det, at "dø godt". Det var et godt mål at sætte sig, og han fik også en god død, for han døde med ren samvittighed.

Det er ikke kun i døden, men også i livet, vi har brug for en ren samvittighed. En klog forfatter har sagt, at samvittigheden enten er din bedste ven eller din værste fjende her i verden.² Vi skal se nærmere på begge muligheder. En anden forfatter har sagt, at en god samvittighed forsøder alting. En god samvittighed skænker os større glæde, ikke bare ved alt det, vi rubricerer som "åndelighed", men også ved hverdagsagtige ting som søvn, sport, venskaber og ferie. En god samvittighed sikrer, at intet af alt dette nogensinde efterlader en dårlig smag i vores mund. Den samme forfatter sagde, at en god samvittighed ligefrem kan forsøde hårde prøvelser. "Samvittigheden," skrev han, "er Guds ekko af fred til vores sjæle: i livet, i døden og i dommen er den os til ubeskrivelig trøst."³

Denne bog er en indbydelse til at tage med på en genopdagelsesrejse, at fordybe sig i et studie af samvittigheden, lytte til, hvad Bibelen har at sige om dette, og nå det punkt, hvor du hver morgen og aften af et ærligt hjerte kan sige: "Jeg har ren samvittighed." Hvad enten du er kristen eller ej, vil jeg gerne tage dig med på denne

rejse. Læs bogen langsomt, og giv dig tid til at tænke over spørgsmålene i slutningen af hvert kapitel. Din samvittighed er et fænomen i dit eget indre, og derfor er det kun dig, der kan analysere den. Ingen andre kan gøre denne rejse for dig, men det kan naturligvis være en hjælp at tale med andre, der har gennemført den samme rejse, og sammenligne erfaringer. Spørgsmålene i slutningen af hvert kapitel skal hjælpe dig til at fokusere og nå ind til sagens kerne, hvad enten du overvejer dem alene eller i samtale med andre.

Bogen har fire dele. I de første tre kapitler, Del A, prøver vi at skyde os ind på, hvad samvittigheden er for en størrelse. Her må vi paradoksalt nok konkludere, at samvittigheden er en upålidelig, men også uundværlig stemme i vores indre. I Del B betragter vi samvittigheden som et symptom: Hvad er det, samvittigheden og især den skyldige samvittighed prøver at fortælle mig om mig selv? I Del C behandler vi det valg, samvittigheden stiller os over for: Hvordan skal jeg reagere, når jeg føler dårlig samvittighed? Endelig vender vi i Del D tilbage til spørgsmålet om samvittigheden som vejleder, idet vi nu betragter den som mennesker, der kender velsignelsen ved en fri og fuldstændig tilgivelse.

De små historier eller eksempler i begyndelsen af hvert afsnit er opdigtede (medmindre andet angives), men jeg håber, de er realistiske.

Må Gud velsigne dig på denne rejse, som har potentiale til at forvandle dit liv.

Del A

Samvittigheden som vejleder

Den indre stemme

"Jeg vidste, det var det rigtige at gøre."

"Jeg har det rigtig dårligt med det, jeg sagde til hende."

"Jeg har skrevet den her e-mail til ham, men der er noget, der siger mig, at det ville være forkert at sende den."

"Gør det ikke. Du ved, det vil være forkert af dig."

Ingen af dem, der taler her, bruger ordet "samvittighed", men det er samvittigheden, der rumsterer i deres indre. Ordet er i høj grad gået af brug, og vi kender det måske efterhånden bedst fra det sammensatte ord samvittighedsfanger, som vi bruger om mennesker, der sidder fængslet, fordi de nægter at gå på kompromis med deres overbevisninger. Vi beundrer måske disse mennesker, men langt de fleste af os har ingen personlig erfaring med dette fænomen. Vi møder også ordet i sammensætningen samvittighedsspørgsmål, som vi bruger om forskellige overordnede, eksistentielle og etiske spørgsmål inden for politik eller lægevidenskab. I historien hører vi

nu og da om mennesker, som afstår fra noget – at gå i krig for eksempel – fordi deres samvittighed forbyder dem at gøre det. Alt i alt har vi vel det indtryk, at samvittighed er noget, som er reserveret ganske særlige tilfælde.

I historien kommer en anden tanke imidlertid også til udtryk, nemlig den, at vi hver især hver dag må ransage vores samvittighed for at holde os på ret kurs i livet. Den tanke ligger de fleste af os fjernt i dag, men nu vil jeg gerne tage den op af skuffen og støve den af, så den igen kommer til ære og værdighed. Jeg vil genintroducere den i vores daglige liv, så vi genopdager dens store positive kraft.

Hvad skal vi så helt konkret forstå ved samvittighed? Her følger tre principper, der kan hjælpe os til en forståelse af, hvad Bibelen mener med sin tale om samvittighed.

HVAD BETYDER SAMVITTIGHED?

Selvbevidsthed

På det helt grundlæggende niveau er samvittighed en slags opmærksomhed på mig selv. Begrebet hænger meget sammen med selvbevidsthed – menneskets enestående evne til at lade dets ”jeg“ reflektere over sig selv. Det engelske ord ”conscience“ stammer fra latin og betyder noget i retning af en viden (”...science“), som deles med (”con...“) nogen (O.a.: På nogenlunde samme måde som

det danske ord "samvittighed" betegner en viden ["...vittighed"], som man har tilfælles ["sam..."] med nogen). Den gruppe af græske ord, som i Det Nye Testamente oversættes med "samvittighed", har en tilsvarende oprindelse. Det vigtigste af disse ord er *syneidesis*, hvor *ei-desis* betyder "viden" og *syn* betyder "med" eller "delt".

En samvittighed kan derfor måske bedst betegnes som en "medvider" – én, der deler min viden om mig selv med mig.

Moralsk selvbevidsthed

Men ordet samvittighed har en dybere betydning, end sproglige udredninger kan afdække.⁴ Både i Det Nye Testamente og også i nutidig brug angiver ordet samvittighed ikke bare en bevidsthed om ens egen eksistens, men også en bevidsthed om ens *moralske* eksistens; en indre opmærksomhed på rigtigt og forkert i relation til ens egen person. Som der blandt andet står i *Oxford English Dictionary* om én af ordets betydninger:

Den indre anerkendelse eller genkendelse af de moralske kvaliteter ved ens egne motiver og handle-måder; fornemmelsen for den rigtige eller forkerte karakter af noget, som man er personligt ansvarlig for ...

I Det Nye Testamente bruges ordet i høj grad i denne betydning.

I Det Gamle Testamente findes der ikke noget hebra-

isk ord for samvittighed, men der opereres helt klart med begrebet. Det udtrykkes ofte med ordet "hjerte", som også indeholder en intellektuel dimension. Samvittigheden er den størrelse, som vækker min bevidsthed om, at noget er rigtigt, mens andet er forkert. Samvittigheden er den størrelse, som forbinder de universelle principper for rigtigt og forkert med mine konkrete omstændigheder. Jeg ved for eksempel, at det er rigtigt at ære sine forældre. Når mine gamle forældre så har brug for min hjælp til at købe ind, tilsiger min samvittighed mig, at det vil være rigtigt af mig at købe ind for dem, hvis jeg kan. Det er selvfølgelig lige ud ad landevejen. I mange andre tilfælde er det mere komplekst end som så, især når forskellige forpligtelser synes at stride mod hinanden. Samvittighedens stemme vokser ud af en proces, hvor vi forsøger at vurdere, hvad der vil være den korrekte adfærd; hvad der er rigtigt at gøre, og hvad der er forkert.

Moralsk bevidsthed, som indvirker på mine følelser og min vilje

Men samvittigheden har ikke kun med vores intellekt at gøre. *Oxford English Dictionary* fortsætter med at definere samvittighed som "den instans eller det princip, som bedømmer den moralske kvalitet af ens handlinger, godkender det rigtige og fordømmer det forkerte."

Min samvittighed hjælper mig ikke bare til en objektiv vurdering af, hvad der vil være rigtigt at gøre; den får mig også til at føle ubehag ved at have gjort det forkerte

og fred ved at have gjort det rigtige. Samvittigheden indvirker på mine følelser og min vilje. Vi ved alle, hvad det vil sige at have dårlig samvittighed over at have gjort noget forkert og at have god samvittighed over at have gjort noget rigtigt. Samvittighed er ikke bare en logisk øvelse, men også en moralsk kraft. Derfor taler vi også om samvittighedens stemme, den indre stemme, der fortæller os, hvad vi bør gøre.

Samvittigheden arbejder blandt andet på den måde, at den indgiver mig en følelse af, at min viden om rigtigt og forkert deles af andre. Først og fremmest bliver jeg bevidst om, at jeg deler min viden med Gud. Når jeg erkender, at noget ville være forkert, er jeg samtidig klar over, at Gud ved, at jeg har erkendt, at det er forkert. Det giver min samvittighed større magt over mig. Bibelen beskriver samvittigheden som noget, Gud har nedlagt i mennesker, for at de kan skelne mellem rigtigt og forkert. Apostlen Peter knytter også samvittigheden til Gud, når han til kristne slaver skriver: "Det er tak værd, når man med Gud for øje tåler uforskyldte lidelser" (1 Pet 2,19). Slaverne affinder sig med deres tilværelse, fordi deres bevidsthed om Gud tilsiger dem, at det er det rigtige at gøre. Augustin definerede samvittigheden som "det i menneskets indre, der relaterer sig til Gud", hvad enten det så er "menneskets religiøse organ, menneskets forbindelse til den guddommelige sfære, grundlaget for menneskets beredvillige modtagelse af impulser fra det overnaturlige eller transcendentale [eller] menneskets guddommelige kerne ..."⁵

Teologen J.I. Packer skriver om reformatorerne i det sekstende århundrede, at for dem ”betød samvittighed et menneskes erkendelse af, at han befandt sig i Guds nærvær (*coram Deo*, som Luther formulerede det på latin), at han var under tiltale af Guds ord, og at han var underlagt dommen efter Guds lov.“⁶ Milton beskriver det i digtet *Det tabte paradys* som Guds ”herrebud“ i mennesket.⁷

Vi vil her tage udgangspunkt i, at samvittigheden indeholder de elementer, vi her har nævnt. Den er en selvbevidsthed; en reflekterende kapacitet i mit indre, som sætter mig i stand til at vurdere mig selv. Helt specifikt sætter den mig i stand til at overveje, hvorvidt mine ord, handlinger og tanker er rigtige eller forkerte. Når jeg så samtidig fornemmer, at min følelse af rigtigt og forkert har noget med Gud at gøre, vækker samvittigheden min modvilje mod det forkerte og et ønske om at gøre det rigtige. Den indvirker på min vilje. Den er min indre stemme.

Det kan klare begreberne at fokusere på nogle bestemte egenskaber ved samvittigheden.